

ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА

доктора юридичних наук, професора Собко Ганни Миколаївни
на дисертацію Дзядика Максима Руслановича
на тему «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим
водно добувним промислом в Україні», представлену до захисту в Одеський
державний університет внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми кримінальних правопорушень проти довкілля зумовлена цілою низкою чинників, які комплексно відображають сучасний стан суспільства, екологічної безпеки та правової системи України. Насамперед, довкілля є одним із ключових елементів національної безпеки та сталого розвитку, а його збереження в умовах зростаючого антропогенного навантаження стає питанням виживання наступних поколінь. Незаконне зайняття рибним промислом, яке займає значну частку у структурі кримінальних правопорушень проти довкілля, набуло масштабного характеру, перетворившись на стабільне джерело прибутку для організованих злочинних угруповань. Це не лише завдає непоправної шкоди біологічним ресурсам, але й стимулює розвиток тіньової економіки, корупційних схем та міжнародних каналів нелегального збуту.

Особливу значущість дослідження обраної проблематики підкреслює і той факт, що вперше в історії кримінального законодавства України кримінальні правопорушення проти довкілля виділені в окремий розділ Кримінального кодексу. Це свідчить про усвідомлення законодавцем підвищеної суспільної небезпечності такого роду правопорушень. Разом з тим, аналіз практики застосування відповідних норм виявляє низку суттєвих проблем: від недосконалості кримінально-правових конструкцій і надто м'яких санкцій, що не відповідають характеру кримінальних правопорушень, до відсутності належної координації між органами контролю і правоохоронними структурами.

Подібні прогалини породжують відчуття безкарності серед браконьєрів і, навпаки, сприяють розширенню протиправної діяльності.

Не менш важливою складовою актуальності є соціально-економічний аспект. Масове безробіття, економічна нестабільність, низький рівень життя та значні розшарування в суспільстві підштовхують частину населення до пошуку нелегальних джерел доходу, серед яких браконьєрство стає одним із найприбутковіших. Високий попит на водні біоресурси на внутрішньому і зовнішньому ринках лише стимулює зростання незаконного промислу. До цього додаються корупційні прояви у рибогосподарській галузі, коли посадові особи свідомо покривають незаконну діяльність задля власної вигоди. Це створює підґрунтя для формування організованих злочинних систем, які функціонують у тісній взаємодії з іншими кримінальними сферами – контрабандою, ухиленням від сплати податків, фінансовими злочинами.

Водночас варто наголосити і на соціально-психологічних чинниках. Значна частина населення сприймає браконьєрство не як кримінальне правопорушення, а як звичайну практику виживання чи навіть «традицію». Байдужість суспільства, відсутність співпраці громадян із правоохоронними органами та слабка екологічна свідомість істотно ускладнюють боротьбу з цим видом правопорушень. Висока латентність кримінальних правопорушень проти довкілля призводить до того, що офіційна статистика відображає не реальний стан екологічної злочинності, а лише рівень ефективності діяльності правоохоронних органів.

Окремої уваги потребує організаційний аспект. Недостатнє технічне оснащення рибоохоронних органів, відсутність належної взаємодії між різними службами, які здійснюють контроль, а також недооцінка суспільної небезпечності браконьєрства як явища – усе це значно послаблює боротьбу з ним. Нерідко судова практика демонструє м'яке ставлення до винних, коли знаряддя кримінального правопорушення повертаються власникам, а кримінальні справи закриваються через примирення з «потерпілим», яким

фактично є не окрема особа, а суспільство загалом. Подібні підходи суперечать самому призначенню кримінального закону та підривають авторитет правової системи.

Таким чином, актуальність теми дослідження полягає у тому, що кримінальні правопорушення проти довкілля, зокрема незаконне зайняття рибним промислом, є складним багатофакторним явищем, яке поєднує екологічні, економічні, соціальні, правові, корупційні та організаційні проблеми. Їх розв'язання потребує комплексного підходу – від удосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики до підвищення екологічної культури громадян. Усвідомлення суспільної небезпеки цього явища та вироблення ефективних механізмів протидії мають стати одним із ключових завдань державної політики у сфері екологічної безпеки.

Зазначене обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та підтверджує його теоретичне і практичне значення.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій М. Р. Дзядика відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право. Крім того, вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанта визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертацію виконано в Одеському державному університеті внутрішніх справ відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції

реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008); Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30 квітня 2024 року. Положення дисертації корелюють із Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності (відповідно до Закону України від 12 січня 2023 року №2859-IX зі змінами); Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Дисертаційне дослідження здійснюється у рамках науково-дослідних робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер №0116U006773), а також науково-дослідницької роботи кафедри кримінальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (державний реєстраційний номер № 0124U004215). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 26 вересня 2023 року (протокол № 2).

Основні положення дисертації опубліковано в семи наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України, три тези доповідей, які оприлюднено на науково-практичних конференціях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, що викладені в дисертаційному дослідженні М. Р. Дзядика, були отримані вперше або істотно вдосконалені чи мають високий ступінь наукової новизни. За змістом

розглянутих питань дисертація є прикладним монографічним дослідженням стану незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом. Конкретний внесок дисертанта полягає у формулюванні пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства України, зокрема щодо змісту ст. 249 КК України, які враховують сучасні екологічні виклики, потреби практики правозастосування та важливість чіткого відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. Крім того, розробленням наукових положень, які містять новизну.

Дисертант вперше довів, що вчинення незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом, характеризується низьким рівнем правової свідомості, толерантним ставленням до екологічно шкідливої поведінки, байдужістю до екологічних наслідків своїх дій, відсутністю емпатії щодо природи, схильністю виправдовувати власні дії економічними труднощами або побутовою необхідністю, жадібністю, легковажністю тощо.

Слід підтримати пропозицію автора, щодо пропозицій конкретизації змісту ознаки «істотна шкода», яка є центральною у визначенні меж кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Наявна редакція статті не містить чіткого визначення цього поняття, що призводить до складнощів у правозастосуванні. Запропоновано доповнити норму законодавчим тлумаченням, яке охоплює екологічні, біологічні та економічні наслідки спричиненої шкоди. Зокрема, удосконалено, ставлення до загальносоціальних заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні як комплексну систему ефективної взаємодії органів державної влади, правоохоронних структур, громадськості та екологічних організацій. Запропонований підхід охоплює соціально-економічну, політичну, правову, культурно-виховну, організаційно-управлінську та інформаційну сфери, що сприяє зниженню рівня незаконного вилову, посиленню охорони водних екосистем і формуванню екологічної відповідальності громадян.

З метою комплексного удосконалення вірного санкційного механізму, передбаченому ст. 249 КК України, з урахуванням сучасних кримінологічних і соціально-економічних викликів, зокрема умов воєнного стану. Обґрунтовано доцільність підвищення розмірів штрафів, запровадження обов'язкового позбавлення права здійснювати господарську діяльність у сфері природокористування, а також посилення відповідальності у випадках рецидиву або використання знарядь масового знищення водних біоресурсів.

У дисертації також висловлено низку інших положень, висновків, пропозицій, які є оригінальними, спрямовані на розвиток ідей, які стосуються окресленої проблематики.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів, дають підстави для висновку, що опрацьовані автором питання є теоретично і практично важливими, водночас недостатньо вивченими в науці кримінологія.

Сформульовані автором положення та судження є виваженими та обґрунтованими, стосуються всіх проблем, які охоплюються темою дисертації. Це реалізовано завдяки правильно визначеним і обґрунтованим меті та завданням дослідження, логічно визначеному об'єкту й предмету дослідження, а також завдяки застосуванню сукупності методів наукового дослідження (логіко-семантичного, системного, порівняльно-правового, історичного аналізу, соціологічні методи (опитування, анкетування), функціонально-системного методу, методу моделювання тощо). У позитивному аспекті на обґрунтованість наукових положень вплинула дослідницька база, яку склали Конституція України, Кримінальний кодекс України, інші нормативноправові акти, а також наукові праці з кримінального права та кримінології. Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять дані кримінально-правової статистики Офісу Генерального прокурора України щодо стану, динаміки та структури кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним зайняттям рибним,

звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні за 2019-2024 рр.; результати аналізу судових рішень у кримінальних провадженнях за фактами незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні за 2019-2024 рр.; статистичні дані Державної служби статистики України, Державного агентства меліорації та рибного господарства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за 2019-2024 рр.; результати анкетування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють запобігання та протидію незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу в Україні; інформаційні повідомлення на інтернет-ресурсах про факти і тенденції поширення кримінальних правопорушень у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні у 2019-2024 рр.

Тож тема рецензованої дисертації на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права відповідає потребам сучасної юридичної науки, є актуальною, а дослідження – своєчасним. Актуальність теми належно обґрунтовано у вступній частині дисертації.

Отже, вивчення тексту роботи й опублікованих за темою дослідження праць дисертанта дає підстави для висновку про обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності.

Дисертація є самостійною науковою працею, яка виконана з урахуванням новітніх досягнень як в науці кримінології так і кримінального права, і тенденцій їх подальшого розвитку. Основні положення, пропозиції та висновки, що виносяться на захист, є результатом особистих досліджень здобувача.

Дзядик М. Р. у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання: системний метод, який використовувався для забезпечення структурування інформації про досліджуване явище та формування системного підходу до розробки пропозицій щодо удосконалення запобіжних

заходів (розділи 1-3); історико-правовий при дослідженні генезису нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики у цій сфері, а також розвиток теоретичних підходів до розв'язання зазначеної проблеми (підрозділи 1.1, 1.2); логіко-систематичний при аналізі законодавчих актів та встановленні змісту понятійного апарату, уточнення кримінологічної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що дозволило повніше розкрити специфіку цього кримінального правопорушення (розділ 2); метод статистичного аналізу забезпечив обробку емпіричних даних, дозволивши оцінити динаміку, структуру та регіональні особливості відповідного кримінального правопорушення, а також провести кількісну інтерпретацію результатів соціологічного дослідження (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3); метод узагальнення дозволив робити загальні науково та практично значущі висновки, які відповідають усім вимогам Положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни та практичне значення.

Основні положення дисертації, висновки й рекомендації апробовані дисертантом на конференціях, що також підтверджується їх достовірність шляхом проведення анкетування.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані у: 1) науково-дослідній та – як основа для подальших наукових досліджень кримінологічних аспектів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні (акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 30.06.2025 р.); 2) правозастосовній діяльності – під час розробки змін і доповнень до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють

планування і програмування запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу в Україні; 3) освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки відповідних наукових, навчально-методичних видань та проведенні занять із навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика кримінальних правопорушень», «Кримінальне право України» (акт впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 30.06.2025 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Структура дисертації є цілком логічною і послідовною. Поставлені в дисертації завдання вирішені на достатньо високому рівні у межах трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 294 сторінок, список використаних джерел з 374 найменувань та 18 додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження; висвітлено ступень вивчення проблеми і зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету й завдання відповідно до визначених об'єкта та предмета дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, схарактеризовано її методологію; наведено відомості щодо апробації та публікацій автора, у яких відображено основні положення роботи; викладено основні положення щодо структури та обсягу дисертації.

У першому розділі дисертації *«Кримінологічне пізнання незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні»* проаналізовані кримінологічні доктрини в частині незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом що є складним і багатогранним явищем, що впливає на екологічну безпеку, економіку та правопорядок.

Перший розділ автор присвятив теоретико-методологічному аналізу проблеми. У ньому простежується системний підхід до розкриття сутності обраної теми. Автор аналізує стан наукового дослідження проблеми, що дає можливість окреслити ступінь її опрацювання в українській і зарубіжній

літературі. Важливо, що предметом уваги стає визначення незаконного промислу як об'єкта кримінологічного дослідження, що дозволяє сформувати власну методологічну базу. Особливу наукову цінність має підрозділ, присвячений методиці виявлення кримінального правопорушення: запропоновані інструменти та підходи можуть слугувати практичним орієнтиром для правоохоронних органів.

Другий розділ дисертації «Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні» відзначається глибиною емпіричного аналізу. Кількісно-якісні характеристики незаконного промислу подано комплексно, з використанням статистичних та фактичних матеріалів. Значну увагу приділено вивченню особи правопорушника, що є одним із ключових елементів кримінологічного дослідження. Розгляд детермінаційних чинників дозволяє виявити як соціально-економічні, так і психологічні передумови браконьєрської діяльності.

Третій розділ дисертації «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні» логічно завершує дослідження і має виразне прикладне значення. Автор систематизує заходи запобігання на трьох рівнях: загально соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Така класифікація відповідає сучасним кримінологічним підходам і демонструє цілісність бачення проблеми. Позитивним моментом є акцент на профілактичній роботі, підвищенні рівня екологічної культури та вдосконаленні взаємодії між органами влади і громадськістю.

У висновках здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в дослідженні особливостей заходів запобігання незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні. Досягнення мети такого дослідження надало можливість сформулювати низку нових положень і пропозицій, що мають значення для науки та практики й відповідають вимогам наукової новизни. Завершується

дослідження висновками, де узагальнюються основні положення роботи, формулюються пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства та проблемам запобігання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Дзядика Максима Руслановича на тему «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації. Позитивно оцінюючи зміст дисертації Дзядика Максима Руслановича на тему «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні» та відзначивши її відповідність вимогам до робіт, які подані на здобуття ступеня доктора філософії, є певні міркування, зауваження і рекомендації, що можуть слугувати предметом дискусії під час захисту дисертації, зокрема:

1. Попри належне обґрунтування та використання широкого спектра дослідницьких методів, наукова цінність роботи могла б бути істотно підвищена шляхом застосування порівняльно-правового підходу до аналізу проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні у зіставленні з правовим регулюванням у зарубіжних державах.

2. Додаткової наукової ваги дослідженню надало б також урахування впливу ратифікованих міжнародних договорів та практики Європейського суду з прав людини на формування та подальший розвиток національної правової системи України.

3. Перший підрозділ роботи справедливо зосереджено на теоретико-методологічних аспектах дослідження, що видається цілком виправданим і логічним. Водночас підрозділ 1.3 «Методика виявлення незаконного зайняття

рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні» має виразно прикладний характер. У зв'язку з цим доцільним видається було б перенесення зазначеного матеріалу до другого розділу з відповідною корекцією його назви на «Особливості виявлення та розслідування». Логічним було б розглянути це питання після аналізу особи правопорушника, що забезпечило би послідовність викладу та підсилить практичну складову дослідження.

4. Для кримінологічної науки особливе значення має аналіз, представлений у підрозділі 2.1 «Кількісно-якісні ознаки незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні», який ґрунтується на даних офіційної статистики, зокрема матеріалах «Офісу Генерального прокурора». Водночас доцільним видається було б у другому розділі (або у вигляді окремого підрозділу) приділити увагу вивченню судової практики, статистики притягнення осіб до кримінальної відповідальності, а також проблемам кваліфікації відповідних діянь. Такий підхід дозволив би посилити практичну значущість проведеного дослідження та надати йому більш комплексного характеру.

Висловлюю сподівання, що окреслені зауваження та рекомендації стануть предметом подальших наукових досліджень автора. Дисертація М. Р. Дзядика на тему «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні» виконана на належному науковому рівні, із широким використанням загальної та спеціальної літератури, має теоретичну і практичну значущість.

Слід відмітити, що вказані зауваження і побажання є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, а насамперед характеризують складність та актуальність досліджуваної проблематики, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу роботи порушення академічної доброчесності не встановлено. У тексті

дисертації автором докладно і повно викладено зміст власних досліджень. Під час використання в роботі наукових результатів, ідей, думок та матеріалів інших авторів, дисертантом здійснено посилення на їх публікації.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертаційна робота **Дзядика Максима Руслановича** на тему «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні» є прикладною, завершеною кваліфікаційною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яка має істотне значення для кримінології та кримінального права, на підставі чого внесено змістовні пропозиції стосовно вдосконалення деяких положень КК України та практики їх застосування.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 283); а також наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 щодо оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502), а автор дисертації **Дзядик Максим Русланович** заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний рецензент:

Професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Г. М. Собко